

KARAMÜRSEL KAZASINDA İNŞA VE TAMİR EDİLEN RUM MEKTEPLERİ (1895-1911)

Biray ÇAKMAK*

Giriş

II. Mahmut Dönemi'nden itibaren Osmanlı Devleti, *ittihâd-ı anâsır*, yani Osmanlılık siyasetini benimsedi. Müslim ve Gayrimüslim unsurları, Osmanlı üst kimliği altında bir arada tutmayı amaçlayan Osmanlılık siyaseti, Tanzimat ve Islahat fermanlarıyla tasdik ve tevsik edildi. Müslim-Gayrimüslim ayrımı ortadan kaldırılmaya, haklar ve sorumluluklar temelinde, tebaanın eşitliği sağlanmaya çalışıldı. Gayrimüslimlere, tanınan din ve mezhep özgürlüğü genişletildi.¹

Tanzimat Dönemi'nden itibaren Gayrimüslimler, çok sayıda mektep ve kilise açtı. Osmanlı Devleti, daha önceki yıllarda olduğu gibi, yeni kilise ve mektep inşa ve tamir taleplerini, şartların oluşması ve ihtiyaç hâsıl olması halinde daima uygun buldu. Bununla birlikte mektep tamir ve inşasında bazı şartları ve hususları dikkate aldı. Kısaca mektep inşası ve tamiri hususunda Osmanlı Devleti, *hakikat-ı hâlin temerküz ettiği merkezi* dikkate almayı sürdürdü. Yani Gayrimüslim unsurların talepleri ile ihtiyaçlarının örtüşmesine dikkat etti. Akabinde de belirli bir bürokratik süreç sonucunda mektep ve kilise inşa ve tamirine izin verdi.

İzmit Sancağı'na bağlı olan Karamürsel Kazası'nda, 20. yüzyıl başlarında, Nefs-i Karamürsel ve İznik Nahiyesi vardı. Nefs-i Karamürsel'e kırk üç köy, İznik Nahiyesi'ne elli dört köy bağlı idi. Karamürsel Kazası'nda bir nahiye ile doksan yedi köy vardı.²

Karamürsel Kazası'nda eğitim, sıbyan/ibtidâî mekteplerinde ve medreselerde verildi. Karamürsel Kasabası'nda bir tane de rüştiye mektebi vardı. Ayrıca Karamürsel Kazası'nda Rumlara ve Ermenilere ait ibtidâî ve rüşdî düzeylerde mektepler bulunmaktaydı.³ Bununla birlikte Karamürsel Kazası'nda Katolik ve Protestan misyonerlerine ait herhangi bir yabancı mektep yoktu. Önemli gelişmelere rağmen Karamürsel Kazası'nda eğitimin durumu, yeterince iyi değildi. Nitekim 1906 yılında, İzmit Sancağı Mutasarrıflığı,

* Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, e-mail: biray.cakmak@usak.edu.tr, biray.cakmak@hacettepe.edu.tr

1 Cevdet Küçük, "Osmanlı İmparatorluğu'nda "Millet Sistemi" ve Tanzimat", *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Ankara, 2006, s. 379-383; Halil İncelik, "Tanzimat Nedir?", *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Ankara, 2006, s. 29-32; Selçuk Akşin Somel, *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)*, *İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin*, Osman Yener (Çev.), İstanbul, 2010, s. 67-68.

2 H.1326 Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, s. 792.

3 Kızderbendi Köyü'nde de ruhsatlı bir Rum mektebi vardı. Bu mektebin muallimlerinin maaşları, 1880'li yıllardan itibaren üç adet dutluk ile dört kıta tarlanın gelirleri ile karşılandı. Kızderbendi Köyü'nde, Rum cemaatine ait bir tane de kilise vardı (BOA. MF. MKT. 1004/66, 4 Temmuz 1907/23 Ca 1325).

Karamürsel Kazası'ndaki mekteplerin ıslahı ve yenilerinin tesisi çarelerinin araştırılmasını gerekli gördü. İzmit Mutasarrıflığı, bu görevi, İzmit İdadi Mektebi Müdürünün yapmasını uygun buldu. Bunun üzerine İzmit İdadi Mektebi Müdürü, 7 Haziran 1906 tarihinde, Maarif Nezareti'ne bir arzuhal takdim ederek, Karamürsel Kazası'ndaki ibtidâî ve rüşdî seviyelerdeki mekteplerin intizamsız olduğunu beyan etti. Mektep sayılarını arttırmak ve mevcut olanları ıslah etmek için yapılması gerekenleri araştırmak için, 1906 yılı yaz aylarında, okulların tatile girmesini müteakip, kendisine izin verilmesini istedi. Bunun üzerine Maarif Nezareti, kendisine gerekli izni verdi.⁴

Tepe Köyü Rum Mektebi

Rum Patrikhanesi, 9 Temmuz 1895 tarihinde, Adliye ve Mezâhib Nezareti'ne bir takrîr takdim etti. Karamürsel Kazası'nın Tepe Köyü'ndeki Rum mektebinin depremden zarar gördüğünü, kullanılamaz hale geldiğini bildirdi. Bu sebeple uzunluğu on yedi, eni on dört, yüksekliği sekiz buçuk zirâ', yarı ahşap, yarı kârgîr olarak mektebin yeniden inşa edileceğini, inşaat masraflarının kilise sandığından karşılanacağını ifade etti. İnşaat için gerekli olan *ruhsatı hâvî emr-i âlînin* yazılarak verilmesini istedi.⁵ Bunun üzerine Adliye ve Mezâhib Nezareti, İzmit Sancağı Mutasarrıflığı'na, 16 Temmuz 1895 tarihinde, gerekli tahkikatı yapmasını ve tahkikat neticesini bildirmesini emretti. Akabinde İzmit Sancağı Mutasarrıflığı, Karamürsel Kazası Kaymakamlığı'na gereğini yapmasını bildirdi. Kısa süre sonra Karamürsel Kazası Kaymakamlığı, gerekli tahkikatı yaptı. Mektebin resmini, haritasını ve keşif defterini, 14 Ağustos 1895 tarihinde İzmit Sancağı Mutasarrıflığı'na gönderdi. Aynı zamanda, tahriratla mektebin inşasında bir sakınca olmadığını bildirdi. İzmit Sancağı Mutasarrıflığı da 19 Eylül 1895 tarihinde, Adliye ve Mezâhib Nezareti'ne, ilgili evrakı göndererek, gereğinin yapılmasını istedi.⁶ Adliye ve Mezâhib Nezareti, 2 Ekim 1895 tarihinde, İzmit Sancağı Mutasarrıflığı'ndan, inşasına ruhsat istenen mektebin, eski mektebin temelleri üzerine mi yoksa diğer bir mahalde mi inşa edileceğini, bu takdirde arazi ilave edilmek lazım gelirse ilave edilecek arazinin, mülk arazi mi vakıf arazi mi olacağını, Rum cemaatinin hane ve kişi olarak miktarının ne kadar olduğunu, mektebin yeniden inşasında bir sakınca olup olmadığını, mektebin kaç kuruşa inşa olunacağını ve inşaat masraflarının ne şekilde karşılanacağını, inşaat masraflarının kilise sandığında mevcut olup olmadığı sordu. Yani konuyla ilgili ek bilgiler istedi. Neticeyi, mektebin resmi ve haritası ile birlikte göndermesini emretti.⁷ İzmit Sancağı Mutasarrıflığı da, Karamürsel Kazası Kaymakamlığı'na gereğini yapmasını bildirdi. Daha sonra mahallinde gerekli tahkikat yapıldı. Karamürsel Kazası Kaymakamlığı, 10 Kasım 1895 tarihinde, İzmit Sancağı Mutasarrıflığı'na ayrıntılı bir cevap verdi. Rum cemaati tarafından mektebin ilk önce yeniden inşasının kararlaştırıldığını, ancak çok masrafa ihtiyaç duyulacağını anlaşıldığı üzerine tamir suretiyle inşasına karar verildiğini, mektebin uzunluğunun on yedi, eninin on üç buçuk, doğu tarafının yüksekliğinin yedi buçuk, batı tarafının yüksekliğinin sekiz zirâ' olduğunu, mektebin, eski mektep temelleri üzerine inşa edileceğini, inşaat için yeni arsaya ihtiyaç duyulmayacağını, köyün, tamamı Rum olmak üzere iki yüz hanede, bin nüfusu olduğunu, tamirin sekiz bin beş yüz kuruş masrafla vücuda geleceğini, bu meblağın kilise sandığında mevcut olduğunu, ayrıca mektebin resim ve haritası ile keşif defterinin⁸, daha önce, 14 Ağustos 1895 tarihinde, gönderildiğini bildirdi. Bunun üzerine İzmit Sancağı Mutasarrıflığı, 2 Ocak 1896 tarihinde, Adliye ve Mezâhib Nezareti'ne, gerekli bilgileri

4 BOA. MF. MKT. 945/69, 6 Ağustos 1906/15 C 1324.

5 BOA. ŞD. 1566/1, Hüdavendigâr 3/202, 10 Mart 1896/25 N 1313, lef 1

6 BOA. ŞD. 1566/1, Hüdavendigâr 3/202, 10 Mart 1896/25 N 1313, lef 2.

7 BOA. ŞD. 1566/1, Hüdavendigâr 3/202, 10 Mart 1896/25 N 1313, lef 5.

8 Mahallinde belediye kalfası tarafından 13 Ağustos 1895 tarihinde yapılan tetkikata göre, mektebin inşa masrafı sekiz bin beş yüz kuruş olarak hesaplandı. Kireç bedeli, dülgör gündeliği, kereste, çivi, kum, kiremit, tahta vb. masrafları tek tek tespit edildi (BOA. İrade. Adliye ve Mezâhib, 18, 1 Temmuz 1896/20 M 1314, lef 1).

aktardı. Mektebin resminin, keşif defterinin ve haritasının, daha önce, yani 20 Eylül 1895 tarihinde, arıza ile gönderildiğini bildirdi.⁹

Adliye ve Mezâhib Nezareti, 15 Ocak 1896 tarihinde, Sadaret'e, gerekli evrakı göndererek, *ruhsatı hâvî emr-i âlînin* yazılarak verilmesi için gereğinin yapılmasını istedi.¹⁰ Daha sonra Sadaret, evrakı, Divan-ı Hümayun Kalemî'ne havale etti. Divan-ı Hümayun Kalemî, 5 Şubat 1896 tarihinde Sadaret'e takdim ettiği müzekkerede; Tepe köyü ahalisinin tümünün Rum ve iki yüz hanede bin kişi olduğunu, mektebin uzunluğu on yedi, eni on üç buçuk, yüksekliği sekiz zirâ' olan aslî şekli üzerine tamir edileceğini, tamir masrafı olan sekiz bin beş yüz kuruşun kilise sandığındaki mevcuttan karşılanacağını, mektebin tamir edilmek suretiyle inşasında herhangi bir sakınca olmadığını, *kuyûd-ı lâzime ve mu'tâda derciyle ruhsatı mutazammın emr-i 'âlî isdârı husûsunun 'arz ve istîzânını ve müsâ'ede-i seniyye şâyân buyurulduktan sonra ma'ârif nezâret-i celîlesine de ma'lûmât i'tâsı* gerektiğini bildirdi.¹¹ Akabinde Sadaret, evrakı, Divan-ı Hümayun Kalemî müzekkeresi ile birlikte Şûrâ-yı Devlet'e gönderdi. Konuyu, Dâhiliye Dairesi, 10 Mart 1896 tarihinde müzakere etti. Tepe Köyü'nde, Rum cemaatinin iki yüz hanede, bin kişi olduğunu, mektebin, uzunluğu on yedi, eni on üç buçuk, yüksekliği sekiz zirâ' olan asıl şekli üzerine tamir edileceğini, sekiz bin beş yüz kuruş tutarındaki tamir masrafının kilise sandığı mevcudundan karşılanacağını, mektebin tamirinde herhangi bir sakınca olmadığını beyan etti. Ayrıca Divan-ı Hümayun Kalemî müzekkeresinde, irade-i seniyye çıktığı takdirde, *kuyûd-ı lâzime ve mu'tâda derciyle ruhsatı mutazammın emr-i 'âlî isdârı husûsunun* tarafına havalesinin istendiğini belirtti. Neticede talebin uygun olduğuna, irade-i seniyye çıktığı takdirde Divan-ı Hümayun Kalemî'ne ve Adliye ve Mezâhib Nezareti'ne bilgi verilerek, gereğinin yapılmasının bildirilmesine karar verdi.¹² Tüm bu bürokratik süreç sonucunda Sadrazamın 29 Haziran 1896 tarihli arz tezkiresi üzerine, 1 Temmuz 1896 tarihinde, gerekli olan irade-i seniyye çıktı.¹³ Akabinde Divan-ı Hümayun Kalemî'nden *ruhsatı hâvî emr-i 'âlî* yazıldı. Birer sureti, gereği için 12 Temmuz 1896 tarihinde Maarif Nezareti'ne ve Adliye ve Mezâhib Nezareti'ne gönderildi.¹⁴ Maarif Nezareti'nde, *emr-i âlî* sureti, Mekâtib-i Gayrimüslime ve Ecnebiye Müfettişliği'ndeki ilgili deftere kaydedildi. *Emr-i âlî* sureti daha sonra Maarif Nezareti tarafından Rum Patrikhanesi Kapıkethüdalığı'na verildi. Maarif Nezareti, ayrıca 9 Ağustos 1896 tarihinde, İzmit Sancağı Mutasarrıfılığı'na, mektebin şerâ'it-i mûnderice dâ'iresinde inşasına itina gösterilmesi emredildi.¹⁵ Böylece mektebin tamiri için gerekli olan resmî izin alınmış oldu. Kısa süre sonra da mektebin tamirine başlandı.

Kuğlacık Köyü Rum Mektebi

9 Kasım 1898 tarihinde Rum Patrikhanesi, Adliye ve Mezâhib Nezareti'ne bir takrîr takdim ederek, İzmit Sancağı dâhilinde Karamürsel Kazası'nın Kuğlacık Köyü'ndeki Rum cemaatine ait mektebin, depremden zarar gördüğünü, bu sebeple mektebin uzunluğu on iki, eni on altı, yüksekliği on zirâ'¹⁶ ve ahşap olarak yeniden inşa edileceğini, inşaat

9 BOA. ŞD. 1566/1, Hüdavendigâr 3/202, 10 Mart 1896/25 N 1313, lef 5.

10 BOA. ŞD. 1566/1, Hüdavendigâr 3/202, 10 Mart 1896/25 N 1313, lef 3.

11 BOA. ŞD. 1566/1, Hüdavendigâr 3/202, 10 Mart 1896/25 N 1313, lef 4.

12 BOA. İrade. Adliye ve Mezâhib, 18, 1 Temmuz 1896/20 M 1314, lef 4.

13 BOA. İrade. Adliye ve Mezâhib, 18, 1 Temmuz 1896/20 M 1314, lef 5.

14 BOA. BEO. 60718, 12 Temmuz 1896/1 Safer 1314, lef 1. Emr-i âlî suretinin Maarif Nezareti'ne gönderildiğine ve Adliye ve Mezâhib Nezareti'ne, gereğinin yapılması için bilgi verildiğine dair ayrıca bkz. BOA. MF. MKT. 329/31, 9 Ağustos 1896/29 S 1314, lef 1.

15 BOA. MF. MKT. 329/31, 9 Ağustos 1896/29 S 1314, lef 2. Tepe Köyü'nde bir tane de Rum kilisesi mevcuttu. Bu kilise, 1912 yılında Pazarköy Kazası'nın Çengiler Köyü'nün, Orta Mahallesi'nde ikamet eden Artin oğlu Artak Agob ve İstapan oğlu Kigorak tarafından soyuldu. Bununla birlikte hırsızlar, kısa süre sonra yakalandılar. Hırsızlar, kiliseden bir adet İncil-i şerif, üç tane İncil kabının kaplanmasına mahsûs süretli, büyük ve küçük gümüş, dokuz tane gümüş parçası, altından altı tane istavroz vb. eşya çaldılar. Hırsızların yakalanması üzerine eşyalar, ele geçirilerek, kiliseye teslim edildi. Bu gelişme üzerine İzmit Metropolit, İzmit Sancağı Mutasarrıfı'nı makamında ziyaret ederek, memnuniyetlerini ve teşekkürlerini bildirdi (BOA. DH. H. 61-1/40, 29 Aralık 1912/19 I (Muharrem) 1331, lef 2).

16 Osmanlı Devleti'nde, çarşı arşını ve mimar arşını olmak üzere iki tür arşın vardı. Zirâ' = arşın/arşun. 1 çarşı arşını =

masrafını cemaatten bir kişinin karşılayacağını bildirdi. Adliye ve Mezâhib Nezareti'nden, mektebin tamiri için gerekli olan *ruhsatı hâvî emr-i âlînin* yazılarak verilmesini istedi.¹⁷ Bunun üzerine Adliye ve Mezâhib Nezareti, 19 Nisan 1899 tarihinde, İzmit Sancağı Mutasarrıflığı'na, gerekli tahkikatı yaparak, neticeyi bildirmesini emretti. Tahkikat evrakını da göndermesini ifade etti. Ayrıca mektebin ne şekilde inşa edileceğini, Kuğlacık Köyü'nde hane ve kişi olarak kaç Rum'un yaşadığını, mektebin yeniden inşasında herhangi bir sakınca olup olmadığını, inşaat masrafının ne şekilde ve kim tarafından karşılanacağını sordu. Bunun üzerine İzmit Sancağı Mutasarrıflığı, gereğini yapmasını, Karamürsel Kazası Kaymakamlığı'na bildirdi. Daha sonra Karamürsel Kazası Kaymakamlığı gerekli tahkikatı yaptı. Tahkikat neticesinde, mektebin, eski temeller üzerine, uzunluğu on iki, eni on altı, yüksekliği on zirâ' ve ahşap olarak inşa edileceği, köyde üç yüz hanede, bin beş yüz Rum nüfus olduğu, köyde yüz kadar erkek ve kız öğrenci bulunduğu, mektebin inşası için iki yüz Osmanlı lirasına ihtiyaç olacağı, bu meblağın köy ahalisinden Kilci oğlu Antaş tarafından karşılanacağı, mektebin inşasında herhangi bir sakınca olmadığı anlaşıldı. Kısa süre sonra Karamürsel Kazası Kaymakamlığı, bu bilgileri, kaza idare meclisi mazbatasını ile, İzmit Sancağı Mutasarrıflığı'na bildirdi. İzmit Sancağı Mutasarrıflığı, 8 Haziran 1899 tarihinde, olumlu kararını, liva idare meclisi mazbatasını ile, Adliye ve Mezâhib Nezareti'ne beyan etti.¹⁸ Aynı zamanda tahkikat evrakını da gönderdi. Ancak evrakta ve bilgilerde görülen eksiklikler üzerine Adliye ve Mezâhib Nezareti, 21 Haziran 1899 tarihinde, İzmit Sancağı Mutasarrıflığı'na, mektebin planının, resminin, yüzölçümünü gösteren cetvelinin gönderilmesini emretti. İzmit Sancağı Mutasarrıflığı da, Karamürsel Kazası Kaymakamlığı'na ve İzmit Rum Metropolitliği'ne gereğini yapmalarını bildirdi. Neticede ilgili evrak, tanzim ve temin edildi. İzmit Sancağı Mutasarrıflığı, 6 Temmuz 1899 tarihinde, Adliye ve Mezâhib Nezareti'ne gönderdi.¹⁹ Adliye ve Mezâhib Nezareti de, 12 Temmuz 1899 tarihinde, Sadaret'e, gereğinin yapılmasını bildirdi. Adliye ve Mezâhib Nezareti, aynı zamanda evrakı, Sadaret'e gönderdi.²⁰ Bunun üzerine Sadaret, Divan-ı Hümayun Kalemi'nden mütalaa talep etti. 25 Temmuz 1899 tarihinde, Divan-ı Hümayun Kalemi, mektep binasının, eski mektebin temelleri üzerine, uzunluğunun on iki, genişliği on altı, yüksekliği on zirâ' ve ahşap olarak inşa edileceğini, inşa masrafı olan iki yüz liranın, ahaliden Kilci oğlu Antaş Efendi tarafından karşılanacağını, köyde üç yüz hanede, bin beş yüz Rum nüfus, yüz kadar erkek ve kız talebe bulunduğunu, mektebin inşasında bir sakınca olmadığını mahallinden bildirildiğini belirtti. *Ma'ârif-i 'umûmiye nizâm-nâmesinin bu misillü mekâtib-i husûsiyeye mütedâ'ir olan yüz yigirmi dokuzuncu maddesi ahkâmına ri'âyet kılınmak üzere (mektebin) tecdîden inşâsı için emsâli misillü kuyûd-ı lâzime ve mu'tâda derciyle ruhsatı hâvî emr-i 'âlî isdârı husûsunun 'arz ve istifzânı ve müsâ'ede-i seniyye şâyân buyurulduktan sonra ma'ârif nezâret-i cefîlesine ma'lûmât i'fâsı iktizâ ider şeklinde karar verdi.²¹ Akabinde Sadaret, ilgili evrakı, Şûrâ-yı Devlet'e havale etti. Evrakı, Mülkiye Dairesi görüştü. Mülkiye Dairesi, öncelikle Maarif Nezareti'nden mütalaa sorulmasına, daha sonra icabına bakılmasına karar verdi. Nitekim 14 Ağustos 1899 tarihinde, Şûrâ-yı Devlet Riyâseti, Maarif Nezareti'nden görüş istedi.²² Bunun üzerine Maarif Nezareti, konuyla ilgili evrakı, Mekâtib-i Gayrimüslime ve Ecnebiye Müfettişliği'ne havale etti. İlgili müfettişlik, 30 Ağustos 1899 tarihinde, evrakı müzakere ve mütalaa etti. Neticede mektebin inşasının uygun olduğuna karar verdi. 11 Aralık 1893 tarihinde*

0.680 m, 1 mimar arşını, 24 parmak = 0.758 m idi (Halil İnalçık, "Introduction to Ottoman Metrology", *Turcica*, 15, 1983, pp. 340). Buradaki arşın, mimar arşınıdır.

17 BOA. ŞD. 1575/2, Hüdavendigar 3/673, 6 Aralık 1899/2 Ş 1317, lef 1.

18 BOA. ŞD. 1575/2, Hüdavendigar 3/673, 6 Aralık 1899/2 Ş 1317, lef 2.

19 BOA. ŞD. 1575/2, Hüdavendigar 3/673, 6 Aralık 1899/2 Ş 1317, lef 3.

20 BOA. ŞD. 1575/2, Hüdavendigar 3/673, 6 Aralık 1899/2 Ş 1317, lef 4.

21 BOA. ŞD. 1575/2, Hüdavendigar 3/673, 6 Aralık 1899/2 Ş 1317, lef 5.

22 BOA. MF. MKT. 464/46, 4 Eylül 1899/27 R 1317.

Sadaret'in, tezkire ile, meclis-i vükelada görüşülüp, mazbata ve arz tezkiresi üzerine irade-i seniyyesi çıkmadan, mektep inşasının kesinlikle yasaklandığını bildirdiğini beyan etti.²³ Bu mütalaayı, Maarif Nezareti, 21 Eylül 1899 tarihinde, Şûrâ-yı Devlet Riyâseti'ne bildirdi.²⁴ Konuyla ilgili evrakı, Mülkiye Dairesi, 5 Aralık 1899 tarihinde tekrar görüştü. Mektebin, eski temelleri üzerine, uzunluğu on iki, eni, *hâl-i aslîsinden* üç arşun *terk olunmak sûretiyle* on altı, yüksekliği on zirâ' ve ahşap olarak inşa edileceğini, inşaat masrafının iki yüz Osmanlı altını olduğunu, bu meblağın, Kuğlacık Köyü ahalisinden Kilci oğlu Antaş Efendi tarafından karşılanacağını, Kuğlacık Köyü'nde üç yüz hanede, bin beş yüz Rum nüfus olduğunu, mektebin inşasında herhangi bir sakınca olmadığını mahallinden bildirildiğini beyan etti. İrade-i seniyye çıktığı takdirde, inşa edilerek faaliyete geçirilecek olan mektebin, 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin 129. maddesi hükümlerine²⁵ uymasına, inşaatla belirtilen ölçülerin aşılmamasına, ahalden zorla yardım toplanmamasına, *emr-i âlî* tasdîri husûsunun Dîvân-ı Hümâyûn Kalemine havâlesine, Adliye ve Mezâhib Nezareti ile Maarif Nezareti'ne bilgi verilmesine karar verdi.²⁶ Sadaret'in 24 Aralık 1899 tarihli arz tezkiresi üzerine de, 7 Ocak 1900 tarihinde *mûcibince* irade-i seniyye çıktı.²⁷ Akabinde irade-i seniyye gereğince, Divan-ı Hümayun Kalemî'nde *emr-i âlî* yazıldı. Suretleri, 9 Şubat 1900 tarihinde Maarif Nezareti'ne ve Adliye ve Mezâhib Nezareti'ne gönderildi.²⁸ Maarif Nezareti'ne gönderilen *emr-i âlî*'nin bir sureti, Mekâtib-i Gayrimüslime ve Ecnebiye Müfettişliği'ndeki ilgili deftere kaydedildi. Daha sonra Maarif Nezareti, *emr-i âlî* suretini, ilmühaber ile Rum Patrikhanesi Kapukethüdalığı'na gönderdi. Maarif Nezareti, 19 Mart 1900 tarihinde de, İzmit Sancağı Mutasarrıflığı'na bilgi vererek, gereğini emretti. Aynı şekilde İzmit Sancağı Mutasarrıflığı da, Karamürsel Kazası Kaymakamlığı'na bilgi verdi. İnşaatın taahhüt edilen çerçevede inşa edilip edilmediğini kontrol etmesini bildirdi.

Kuğlacık Köyü'ndeki²⁹ Rum mektebi, kısa sürede inşa edildi. İnşaatın tüm masraflarını,

23 *ba'd-iz-meclis-i mahsûs-ı vükelâ-yı fihâmca bi'l-tezekkür bâ-mazbata 'arz ve istîzân olunub irâde-i seniyye-i cenâb-ı hilâfet-penâhî şeref-sudûr ve sünûh buyurulmadıkca her hangi tarafda ve her ne sûrette olur ise olsun mekteb küşâd ve te'sîs ve inşâsına kat'iyen meydân virilmemesi emr u fermân-ı hikmet-beyân-ı cenâb-ı pâdişâhî iktizâ-yı 'âlisinden olduğu şeref-vârid olan 2 Cemâzî'e'l-âhîr sene 311 târih ve üç yüz on numarolu tezkire-i sâmiyyede irâde ve izbâr buyurulmuş olduğundan nezâret-i 'âcizîce ba'dehu icâbî ifâ olunmak ve ruhsatnâmesi tanzîm idilmek üzere ol vechle icrâ-yı icâbının Bâb-ı 'Âliyye 'â'id mevâddan bulunduğunun cevâben iş'ârı(m) ifâde için bkz. BOA. ŞD. 1575/2, Hüdavendigâr 3/673, 6 Aralık 1899/2 Ş 1317, lef 6. Ayrıca bkz. BOA. MF. MKT. 464/46, 4 Eylül 1899/27 R 1317.*

24 BOA. ŞD. 1575/2, Hüdavendigâr 3/673, 6 Aralık 1899/2 Ş 1317, lef 6. Maarif Nezareti tarafından Şûrâ-yı Devlet Riyâseti'ne, 21 Eylül 1899 tarihinde yazılan cevap için ayrıca bkz. BOA. MF. MKT. 467/55, 22 Eylül 1899/16 Ca 1317.

25 Yüz yigirmi dokuzuncu madde *mekâtib-i husûsiye ba'zı mahallerde cemâ'atler tarafından veyâ gerek teb'a-ı devlet-i 'aliye ve gerek teb'a-ı ecnebiyeden olan efrâd veyâ eşhâsdan biri cânibinden ücretli veyâ ücretsiz olarak ihdâs ve te'sîs olunan mekteplerdir ki bunların masârifât ve muhassasâtı ya mü'essisleri tarafından veyâhûd merbût oldukları vakıfları cânibinden idâre ve rû yet kılınur memâlik-i şâhânedede bu nev' mekteplerin te'sîsine evvelâ mu'mallimlerinin yedinde Ma'ârif Nezâreti cânibinden veyâhûd mahallî ma'ârif idâresinden şehâdetnâme bulunmak ve sâniyen bu mekteplerde âdâba ve politikaya mugâyir ders okutdurulmamak için ta'lîm olunacak derslerin cedveli ve kitâblar Ma'ârif Nezâretinden veyâhûd mahallî ma'ârif idâresinden tasdik idilmek üzere taşrada ise vilâyet ma'ârif idâresiyle vilâyet vâlisî tarafından ve Dersa'adette ise Ma'ârif Nezâreti cânibinden ruhsat-ı resmîye virilir Bu üç şart kâmlen mevcûd olmadıkca mekâtib-i husûsiye küşâdına ve devâmına ruhsat virilmez ve hilâfında hareket vukû'u takdîrinde men' ve sedd olunur mekâtib-i husûsiye küşâd idenlerin ta'yîn idecekleri hocaların yedlerinde şehâdetnâme bulunduğu hâlde anı ma'ârif idâresine tasdik itdirmeleri lâzım gelecektir (24 Cemâzî'e'l-evvel 1286 tarihli Maârif-i Umûmiye Nizâmnamesi, *Düstur*, I. Tertib, 2. Cilt, Matbaa-ı Amire, Dersaadet, 1289, s. 204-205). Bu madde ile ilgili olarak ayrıca bkz. Şamil Mutlu, *Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları*, İstanbul, 2005, s. 25-30.*

26 BOA. İrade. Adliye ve Mezâhib, 6, 7 Ocak 1900/5 N 1317, lef 3.

27 BOA. İrade. Adliye ve Mezâhib, 6, 7 Ocak 1900/5 N 1317, lef 4; BOA. BEO. 107834, 9 Şubat 1900/8 Şevval 1317, lef 1.

28 BOA. BEO. 107834, 9 Şubat 1900/8 Şevval 1317, lef 1.

29 Dört yüz haneyi aşkın nüfusu bulunan Kuğlacık Rum Köyü civarında, Tahtalı mevkiine, 1901 yılında otuz hanelik Boşnak muhacirleri iskân edildi. Kendilerine hükümet tarafından arazi tahsis edildi. Ancak muhacirler, Kuğlacık Köyü Rum ahalisine ait arazilere tecavüz ederek, müdahalede bulundular. Bu sebeple birkaç kişi arasında anlaşmazlık çıktı. Akabinde İzmit Sancağı Mutasarrıflığı, Dâhiliye Nezareti'ne bilgi verdi. Neticede Dâhiliye Nezareti'nden iki memur, Şehremaneti'nden bir mühendis, anlaşmazlık konusu olan arazinin emlak-ı hümayuna civar olmasından dolayı, Hazine-i Hassa-ı Şahane'den bir memur seçilerek, bir heyet teşkil edilmesi ve mahalline gönderilerek, tahkikat yapması için irade-i seniyye çıktı. 23 Şubat 1902 tarihinde Sadaret, Şehremaneti'ne, Dâhiliye Nezareti'ne ve Hazine-i Hassa-ı Şahane Nezareti'ne gerekli tebligatı yaptı (BOA. DH. MKT. 466/55, 1 Nisan 1902/22 Z 1319, lef 1). Hazine-i Hassa-ı Şahane Nezareti, Emlak-ı Hümayun başmühendisi mirliya Arif Paşa'yı, Şehremaneti, Hendesehâne Kütüphanesi memuru Ali Efendi'yi, Dâhiliye Nezareti, Muhacirin İdaresi memuru Ali Bey'i ve Mektûbî Kalemî mümeyyizi Şükrü Bey'i

ahaliden Kilci oğlu Antaş Efendi karşıladı. Kilci oğlu Antaş, mektebin inşası için yirmi beş bin kuruşa yakın harcama yaptı. Başka hiçbir kimsenin yardımına ihtiyaç duyulmadan mektebin inşasının tamamlanmasına vesile oldu. Bunun üzerine Kuğlacık Köyü muhtarı ve ihtiyar heyeti ile eşrafı, Kilci oğlu Antaş Efendi'nin, *himemât-ı vâkı'asının şâyân-ı takdîr ve memnûniyet bulunduğunu* Karamürsel Kaymakamlığı'na bildirdi. Kendisinin taltif edilmesinin gerekli olduğunu beyan etti. Karamürsel Kazası İdare Meclisi de Kilci oğlu Antaş'ın taltifi ile ilgili talebi uygun buldu. Karamürsel Kazası Kaymakamlığı, 30 Ekim 1900 tarihinde, gereğini, kaza idare meclisi mazbatasına ile İzmit Sancağı Mutasarrıflığı'na arz ve takdim etti.³⁰ İzmit Sancağı Mutasarrıflığı da, 20 Kasım 1900 tarihinde, gereğinin yapılması hususunda, Maarif Nezareti'ne bilgi verdi.³¹ Maarif Nezareti'nin havalesi üzerine konuyu, 5 Aralık 1900 tarihinde, Mekâtib-i Gayrimüslime ve Ecnebiye Müfettişliği görüştü. Hizmetleri sebebiyle, Kilci oğlu Antaş Efendi'ye, İzmit Sancağı Mutasarrıflığı tarafından takdimname yazılmasına karar verdi.³² Bunun üzerine Maarif Nezareti, 20 Aralık 1900 tarihinde, İzmit Sancağı Mutasarrıflığı'na, gereğini bildirdi.³³

Çınarcık Köyü Rum Mektebi

Rum Patrikhanesi, Adliye ve Mezâhib Nezareti'ne, 5 Kasım 1907 tarihinde, takdim ettiği tahrîrle; İzmit Sancağı dâhilinde Karamürsel Kazası'na tabi Çınarcık Gayrimüslim Köyü'ndeki Rum cemaatine mahsus ibtidaî mektebinin yıkılmak üzere olduğunu, bu sebeple mektebin, arsası üzerine, uzunluğu yirmi beş, eni ve yüksekliği onar zirâ' ve kârgîr olarak yeniden inşa edileceğini, inşaat masrafı olarak tahmin edilen iki yüz liranın hazır olduğunu bildirerek, inşaat ruhsatnamesi verilmesini istedi.³⁴ Bunun üzerine Adliye ve Mezâhib Nezareti, İzmit Sancağı Mutasarrıflığı'na, gerekli tahkikatı yaparak, bilgi vermesini emretti. Akabinde İzmit Sancağı Mutasarrıflığı, Adliye ve Mezâhib Nezareti'ne, bilgi verdi. Aynı zamanda konuyla ilgili evrakı da gönderdi. Ancak, evrakta eksik olduğu tespit edildi. Bu sebeple Adliye ve Mezâhib Nezareti, 19 Kasım 1907 tarihinde, İzmit Sancağı Mutasarrıflığı'na, mektebin planının/krokisinin gönderilmesini emretti. Daha sonra İzmit Sancağı Mutasarrıflığı, gereğini, Yalova Kazası Kaymakamlığı'na bildirdi.³⁵ Yalova Kazası Kaymakamlığı, İzmit Sancağı Mutasarrıflığı'na, söz konusu eksik evrakı gönderdi. İzmit Sancağı Mutasarrıflığı da, 31 Ağustos 1910 tarihinde Adliye ve Mezâhib Nezareti'ne bilgi vererek, eksik olan evrakı takdim etti.³⁶ Bununla birlikte Adliye ve Mezâhib Nezareti, 20 Eylül 1910 tarihinde, İzmit Sancağı Mutasarrıflığı'ndan inşa edilecek mekteple ilgili ayrıntılı bilgi istedi. Akabinde İzmit Sancağı Mutasarrıflığı, gereğini, Yalova Kazası Kaymakamlığı'na bildirdi. Yalova Kazası Kaymakamlığı, 29 Kasım 1910 tarihinde İzmit Sancağı Mutasarrıflığı'na ayrıntılı cevap verdi. Çınarcık Gayrimüslim Köyü'nde yeniden inşa edilecek Rum mektebi için tahkikat yapmak üzere mahalline tahkik memurları gönderildiğini, tahkik memurlarının gerekli tahkikatı yaparak, neticeyi raporla bildirdiklerini, mektebin inşa edileceği arsanın, *el-yevm mevcûd olan ve hîn-i inşâda*

tahkik heyetine görevlendirdi (BOA. DH. MKT. 466/55, 1 Nisan 1902/22 Z 1319, lef 2, lef 3, 13f 4). Daha sonra heyet, mahallinde gerekli tahkikatı yaparak, anlaşmazlığı çözmeyle çalıştı. Bu görevlilere verilen harc-ı râhlarla ilgili olarak bkz. BOA. DH. MKT. 476/79, 12 Nisan 1902/3 M 1320.

30 BOA. MF. MKT. 542/1, 20 Aralık 1900/27 Ş 1318, lef 1.

31 BOA. MF. MKT. 542/1, 20 Aralık 1900/27 Ş 1318, lef 2.

32 BOA. MF. MKT. 542/1, 20 Aralık 1900/27 Ş 1318, lef 2.

33 BOA. MF. MKT. 542/1, 20 Aralık 1900/27 Ş 1318, lef 3.

34 BOA. ŞD. MRF. NF. ML. 1611/6, Hüdavendigâr 5/478, 23 Nisan 1911/23 R 1329, lef 11.

35 Yalova Nahiyesi, Karamürsel Kazası'na bağlı idi. İzmit Sancağı Mutasarrıflığı, 7 Nisan 1897 tarihinde, Dâhiliye Nezareti'ne, Yalova Nahiyesi'nin kaza yapılması gerektiğini bildirdi. 1897 yılında Yalova Nahiyesi'nde, yirmi Müslim, sekiz Rum, dört Ermeni köyü vardı. Nahiye toplam otuz iki köy, 16102 nüfus bulunmaktaydı. Şûrâ-yı Devlet, Mülkiye Dairesi, 15 Eylül 1897 tarihinde ve Maliye Dairesi, 30 Eylül 1897 tarihinde, Yalova Nahiyesi'nin kazaya tahvilini ayrı ayrı görüştü. Her iki daire de olumlu yönde karar verdi (BOA. ŞD. 1568/45, Hüdavendigâr 3/367, 16 Kasım 1897/20 C 1315). Akabinde de Yalova Nahiyesi'nde kaymakamlık teşkilatı kuruldu. Çınarcık Köyü, Karamürsel Kazası'na bağlı iken, muhtemelen 1907 yılından itibaren Yalova Kazası'na bağlandı.

36 BOA. ŞD. MRF. NF. ML. 1611/6, Hüdavendigâr 5/478, 23 Nisan 1911/23 R 1329, lef 10.

yıkılacak olan 'atîk mektep yeri' olduğunu, ayrıca bir miktar yerin, bitişiğindeki Rum kilisesi meydanından ve bir miktar yerin de arka taraftaki kilise vakfına ait olup, yıkılmış olan ve zemini Mehmet Kethüda Vakfı'na bağlı bulunan mağaza arsasından alınacağını, mektebin, *tevsi'* edilen bu 'arsa üzerine inşa edileceğini, yani mektebin arsasının bir kısmının vakıf arsası olduğunu, mağaza zemininin, *mukâta'a-ı seneviyesinin* bağlı bulunduğu Mehmet Kethüda vakfına, şimdiye kadar verilmediğini, mektebin bir dershaneyi ve iki muallim odasını havi olacağını, zemin katının kârgîr, üst katının ahşap olarak inşa edileceğini, uzunluğunun yirmi, eninin on, zeminden itibaren yüksekliğinin dokuz arşın olacağını, inşa masrafının, ahalden yardım toplanmak suretiyle karşılanacağını, ahalinin inşaat masrafını karşılamayı taahhüt ettiğini, inşa masrafının on beş bin kuruş olarak tahmin edildiğini, mektebin inşasında herhangi bir sakınca olmadığını, köyde iki mahalle olup birisinin, yüz on dokuz haneli ve üç yüz seksen bir erkek ve üç yüz otuz beş kadın nüfuslu Rum Mahallesi, diğerinin yüz hanede, iki yüz otuz dokuz erkek, iki yüz otuz beş kadın nüfusu bulunan İslam Mahallesi olduğunu bildirdi.³⁷ İzmit Sancağı Mutasarrıflığı, 1 Aralık 1910 tarihinde Adliye ve Mezâhib Nezareti'ne, bu bilgileri nakletti.³⁸ Bu arada, Adliye ve Mezâhib Nezareti, 20 Aralık 1910 tarihinde İzmit Sancağı Mutasarrıflığı'na, mektebin, inşa edileceği vakıf arsası ile ilgili ilave bilgi istedi. Bunun üzerine İzmit Sancağı Mutasarrıflığı, 1 Mart 1911 tarihinde Adliye ve Mezâhib Nezareti'ne cevap verdi. Mektebin arsasının, Mehmet Kethüda Vakfı'na ait olduğunu, zamanla arsa üzerine yapılan mağazanın gelirinin kiliseye vakfedildiğini, artık mağazanın yıkıldığını, mağazanın arsası üzerine mektep inşa edileceğini, arsanın *tahsîsât kâbilinden arâzî-i mevkûfeden* olduğunu, rakabe/kuru mülkiyet hakkının Mehmet Kethüda Vakfı'na ait olduğunu, mağaza inşa edilmek suretiyle tasarruf hakkından faydalanıldığını, bu sebeple yıllık mukataaya bağlanması gerektiği halde, bunun şimdiye kadar yapılmadığını, arsaya bin kuruş kıymet takdir edilerek, *esâs-ı tahrîr-i cedîd olan* 1866 yılından itibaren yıllık otuz pare mukataa bedeli üzerinden biriken otuz üç kuruşun Mehmet Kethüda Vakfı'na ödenmesi gerektiğini, bundan sonra arsa için yıllık otuz pare mukataa bedeli ödenmesi lazım geldiğini, Yalova Kazası Kaymakamlığı, Tapu Kitabesi'nin tezkiresine atfen bildirdi.³⁹ Akabinde Adliye ve Mezâhib Nezareti, evrakı, Mezâhib İdaresi'ne, Mezâhib İdaresi de Komisyon-ı Mahsusa havale etti. Çınarcık Köyü'nde yeni yapılacak Rum mektebi ile ilgili evrakı, Adliye ve Mezâhib Nezâreti Komisyon-ı Mahsûsu, 8 Mart 1911 tarihinde görüştü. Evrak Müdürü, Mezâhib Müdürü ile Tahrirat Müdüründen oluşan özel komisyon, mektebin, otuz pare yıllık mukataa bedeli takdir edilen Mehmet Kethüda Vakfı'na ait arsa üzerine inşa edileceğinin, yirmi zirâ' uzunluğunda, on zirâ' genişliğinde, dokuz zirâ' yüksekliğinde, zemin katı kârgîr, üst katı ahşap olarak yapılacağını, inşa masrafının ahali tarafından tedarik edileceğinin, Çınarcık Köyü Gayrimüslim Mahallesi'nde kadın ve erkek yedi yüz on altı nüfûs bulunduğunun, mektebin inşasında bir sakınca bulunmadığının mahallinden bildirildiğinin anlaşıldığını belirtti. Usul gereği *ruhsatı hâvî icâb iden emr-i 'âlinin tasdîri* zımında keyfiyetin Bâb-ı 'Âliye bildirilmesine karar verdi.⁴⁰

Adliye ve Mezâhib Nezareti, 10 Mart 1911 tarihinde, Sadâret'e, bilgi vererek, gereğinin yapılmasını istedi.⁴¹ Bunun üzerine Sadâret, evrakı, Divan-ı Hümayun Kalemi'ne havale etti. Divan-ı Hümayun Kalemi, 8 Nisan 1911 tarihinde, müzekkere ile görüşünü bildirdi. Mektebin inşasında bir sakınca olmadığına, inşa edilerek faaliyete geçmesi halinde mektebin, *ma'ârif-i 'umûmiye nizâmnâmesinin yüz yigirmi dokuzuncu maddesiyle Rum Patrikhânesi hakkında ittihâz buyurulan mukarrerât-ı âhire ahkâmına ri'âyet* etmesine, konuyla ilgili

37 BOA. ŞD. MRF. NF. ML. 1611/6, Hüdavendigar 5/478, 23 Nisan 1911/23 R 1329, lef 9.

38 BOA. ŞD. MRF. NF. ML. 1611/6, Hüdavendigar 5/478, 23 Nisan 1911/23 R 1329, lef 8.

39 BOA. ŞD. MRF. NF. ML. 1611/6, Hüdavendigar 5/478, 23 Nisan 1911/23 R 1329, lef 6.

40 BOA. ŞD. MRF. NF. ML. 1611/6, Hüdavendigar 5/478, 23 Nisan 1911/23 R 1329, lef 5.

41 BOA. İrade. Maarif. 9, 26 Nisan 1911/26 R 1329; BOA. ŞD. MRF. NF. ML. 1611/6, Hüdavendigar 5/478, 23 Nisan 1911/23 R 1329, lef 4.

evrakın, Şûrâ-yı Devlet tarafından tedkik edilmesi gerektiğine karar verdi.⁴² Akabinde Sadaret, evrakı, Şûrâ-yı Devlet'e havale etti. Evrakı, 23 Nisan 1911 tarihinde Maarif ve Maliye ve Nafia Dairesi görüştü. Maarif ve Maliye ve Nafia Dairesi'nde, evrak üzerinde yapılan incelemede, mektebin, Mehmet Kethüda Vakfi'ndan olup, bin kuruş kıymet takdir edilen arsa üzerine inşa edileceği, uzunluğunun yirmi, eninin on, yüksekliğinin dokuz arşın olacağı, zemin katının kârgîr, üst katının ahşap olacağı, inşaat için sarfi gereken on beş bin kuruşun köy ahalisi tarafından yardım toplanarak karşılanacağı, Çınarcık Köyü'nde Rum Patrikhanesi'ne mensup kadın-erkek yedi yüz on altı kişi bulunduğu, mahallinden mektebin inşasında herhangi bir mahzur ve mazarrat olmadığı bildirildiği anlaşıldı.⁴³ Maarif ve Maliye ve Nafia Dairesi, Mehmet Kethüda Vakfi'ndan olan mektep arsası için kıymeti nispetinde, *icâre-i zemîn tahsîs* edilmesine, inşaatının bitmesini müteakip faaliyete geçecek olan mektebin maarif nizamnamesininin 129. maddesi ve Rum Patrikhanesi hakkında ittihaz edilen mukarrerat hükümlerine riayet etmesine, mektebin inşası için irade-i seniyye çıktığı takdirde *kuyûd-ı lâzıme ve mu'âdenin* derciyle ruhsatı *hâvî emr-i 'âlinin* ısdârı husûsunun *Dîvân-ı Hümâyûn Kalemine havâlesine* ve Adliye ve Mezâhib Nezâreti'ne, Maarif Nezâreti'ne ve Evkâf-ı Hümâyûn Nezâreti'ne bilgi verilmesine karar verdi.⁴⁴ Bunun üzerine 25 Nisan 1911 tarihinde Sadaret, arz tezkiresi ile Çınarcık Gayrimüslim Köyü'nde *Rum etfâline mahsûs bir mektep* inşası için gerekli olan irade-i seniyyeyi talep etti. 26 Nisan 1911 tarihinde de irade-i seniyye çıktı.⁴⁵ Sadaret, Dâhiliye Nezâreti'ne, 3 Mayıs 1911 tarihinde irade-i seniyyenin çıktığını, *devâ'ir-i müte'allikaya* tebliğ edildiğini bildirdi. Aynı zamanda gereğini yapmasını emretti.⁴⁶ Bunun üzerine Dâhiliye Nezâreti, İzmit Sancağı Mutasarrıflığı'na, 9 Mayıs 1911 tarihinde gereğini yapmasını bildirdi.⁴⁷ Sadâret ayrıca, *Divân-ı Hümâyûn Kalemî*'nden yazılan emr-i âli suretlerini, Maârif, Evkâf-ı Hümâyûn ve Adliye ve Mezâhib Nezâretlerine gönderdi.⁴⁸

Sonuç

19. yüzyıl sonlarında Osmanlı Devleti, Gayrimüslimlerin mektep inşa ve tamir etme taleplerini uygun bulmaktan çekinmedi. Bu çerçevede dikkat ettiği temel kriter, sahih bir ihtiyacın söz konusu olup olmadığı idi. Ayrıca mektebin, ebatları, hizmet edeceği nüfusun miktarı, yapı malzemesi, inşaat masraflarının karşılanma şekli, inşasında sakınca olup olmadığı gibi hususları dikkate aldı. Bu çerçevede Osmanlı Devleti, Rumların mektep inşa etme taleplerini genelde uygun buldu. Bununla birlikte Rum mekteplerine münhasır olmamakla birlikte, 1893 yılından itibaren, mektep inşası taleplerinin, Meclis-i Mahsus-ı Vükela'da da görüşülmesi uygulamasını başlattı. Osmanlı Devleti'nin, Gayrimüslimlerin mektep inşası hususundaki hassasiyetleri, çeşitli saiklerin etkisi ile arttı. Ayrıca mekteplerin, 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin 129. maddesi hükümlerine uyması gerektiği sık sık hatırlatıldı. Bu genel durum, Karamürsel Kazası'nda inşa ve tamir edilen Rum mektepleri için de geçerli oldu.

Mektep inşasında, uzun bir bürokratik süreç söz konusu idi. Mektep inşa edecek ahali, Karamürsel Kazası'ndaki metropolit vekiline, metropolit vekili, İzmit Rum Metropoliti'ne talebi iletirdi. İzmit Rum Metropoliti de Rum Milleti Patrikhanesi'ne bilgi verirdi. Akabinde Rum Patrikhanesi, Adliye ve Mezâhib Nezâreti'ne, inşaat için *emr-i 'âli* verilmesi talebini iletirdi. Adliye ve Mezâhib Nezâreti, İzmit Sancağı Mutasarrıflığı'na, İzmit Sancağı

42 BOA. ŞD. MRF. NF. ML. 1611/6, Hüdavendigâr 5/478, 23 Nisan 1911/23 R 1329, lef 3.

43 BOA. İrade. Maarif. 9, 26 Nisan 1911/26 R 1329, lef 3.

44 BOA. İrade. Maarif. 9, 26 Nisan 1911/26 R 1329, lef 3. Mazbata sureti için ayrıca bkz. BOA. ŞD. MRF. NF. ML. 1611/6, Hüdavendigâr 5/478, 23 Nisan 1911/23 R 1329, lef 1.

45 BOA. İrade. Maarif. 9, 26 Nisan 1911/26 R 1329, lef 4. İrade-i seniyye sureti için ayrıca bkz. BOA. DH. İD. 30-1/34, 9 Mayıs 1911/10 Ca 1329, lef 2.

46 BOA. DH. İD. 30-1/34, 9 Mayıs 1911/10 Ca 1329, lef 3.

47 BOA. DH. İD. 30-1/34, 9 Mayıs 1911/10 Ca 1329, lef 1.

48 BOA. BEO. 291639, 18 Mayıs 1911/19 Ca 1329, lef 1.

Mutasarrıflığı da, Karamürsel Kazası Kaymakamlığı'na gereğini yapmasını bildirirdi. Daha sonra Karamürsel Kazası'nda, mektebin inşa edileceği mahal keşfedilir, arazinin tapusu incelenir, inşaatın keşif defteri hazırlanırdı. Bu işlemlerden sonra Karamürsel Kazası İdare Meclisi, kararını mazbata ile İzmit Sancağı Mutasarrıflığı'na gönderirdi. İzmit Sancağı Mutasarrıflığı, idare meclisi mazbatasını ile Adliye ve Mezâhib Nezareti'ne bilgi verirdi. Adliye ve Mezâhib Nezareti, evrakı, Sadaret'e havale ederdi. Bunun üzerine Sadaret, evrakı, önce Divan-ı Hümayun Kalemi'ne, akabinde Şûrâ-yı Devlet'e gönderirdi. Şûrâ-yı Devlet'in ilgili daireleri, kararlarını mazbata ile Sadaret'e bildirir, Sadaret de arz tezkiresi ile irade-i seniyye talep ederdi. Daha sonra da irade-i seniyye çıkardı. Bunun üzerine Mabeyn-i Hümayun Başkitabeti, Sadaret'e bilgi verirdi. Sadaret de Adliye ve Mezâhib Nezareti'ne ve Maarif Nezareti'ne, gerektiğinde de Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne malumat verirdi. Bu arada Divan-ı Hümayun Kalemi'nde *emr-i 'âlî* yazılarak, Maarif Nezareti'ne ve Adliye ve Mezâhib Nezareti'ne gönderilirdi. *Emr-i 'âlî*, Maarif Nezareti bünyesindeki Mekâtib-i Gayrimüslime ve Ecnebiye Müfettişliği'nde ilgili deftere kaydedilirdi. Akabinde Maarif Nezareti, *emr-i 'âlî* suretini, ilmühaber ile Rum Patrikhanesi Kapukethüdalığı'na gönderirdi. Bu arada Maarif Nezareti, İzmit Sancağı Mutasarrıflığı'na, İzmit Sancağı Mutasarrıflığı da Karamürsel Kazası Kaymakamlığı'na bilgi verir, gereğinin yapılmasını emrederdi.

KAYNAKLAR

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Bâb-ı ‘Âlî Evrâk Odası Belgeleri

BEO. 107834, 9 Şubat 1900/8 Şevval 1317; BEO. 291639, 18 Mayıs 1911/19 Ca 1329; BEO. 60718, 12 Temmuz 1896/1 Safer 1314.

Dâhiliye Nezâreti Belgeleri, Hukuk Kısmı Belgeleri

DH. H. 61-1/40, 29 Aralık 1912/19 1 (Muharrem) 1331.

Dâhiliye Nezâreti Belgeleri, İdarî Kısm Belgeleri

DH. İD. 30-1/34, 9 Mayıs 1911/10 Ca 1329.

Dâhiliye Nezâreti Belgeleri, Dâhiliye Nezâreti Mektûbî Kalemî

DH. MKT. 466/55, 1 Nisan 1902/22 Z 1319; DH. MKT. 476/79, 12 Nisan 1902/3 M 1320.

Bâb-ı ‘Âlî Belgeleri, Bâb-ı ‘Âlî Sadâret Dairesi Kalemlerine Ait Belgeler, Hazine-i Evrâk Müdürlüğü, İrâdeler, Adliye ve Mezâhib

İrade. Adliye ve Mezâhib, 18, 1 Temmuz 1896/20 M 1314; İrade. Adliye ve Mezâhib, 6, 7 Ocak 1900/5 N 1317.

Bâb-ı ‘Âlî Belgeleri, Bâb-ı ‘Âlî Sadâret Dairesi Kalemlerine Ait Belgeler, Hazine-i Evrâk Müdürlüğü, İrâdeler, Maarif

İrade. Maarif. 9, 26 Nisan 1911/26 R 1329.

Maarif Nezareti, Mektûbî Kalemî Belgeleri

MF. MKT. 1004/66, 4 Temmuz 1907/23 Ca 1325; MF. MKT. 329/31, 9 Ağustos 1896/29 S 1314; MF. MKT. 464/46, 4 Eylül 1899/27 R 1317; MF. MKT. 467/55, 22 Eylül 1899/16 Ca 1317; MF. MKT. 542/1, 20 Aralık 1900/27 Ş 1318; MF. MKT. 945/69, 6 Ağustos 1906/15 C 1324.

Bâb-ı ‘Âlî Belgeleri, Şûrâ-yı Devlet Belgeleri

ŞD. 1566/1, Hüdavendigâr 3/202, 10 Mart 1896/25 N 1313; ŞD. 1568/45, Hüdavendigâr 3/367, 16 Kasım 1897/20 C 1315; ŞD. 1575/2, Hüdavendigâr 3/673, 6 Aralık 1899/2 Ş 1317; ŞD. MRF. NF. ML. 1611/6, Hüdavendigâr 5/478, 23 Nisan 1911/23 R 1329.

Mevzuat

4 Temmuz 1869/24 Cemâzî'e'l-evvel 1286 tarihli Ma'ârif-i Umûmiye Nizâm-nâmesi, *Düstur*, I. Tertib, 2. Cilt, Matbaa-ı Âmire, Dersaadet 1289, s. 184-219.

Salnameler

H.1326 Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye.

Araştırma Eserleri

İnalçık, Halil, "Introduction to Ottoman Metrology", *Turcica*, 15, 1983, pp. 311-347.

İnalçık, Halil, "Tanzimat Nedir?", *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006, s. 13-35.

Küçük, Cevdet, "Osmanlı İmparatorluğu'nda "Millet Sistemi" ve Tanzimat", *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2006, s. 375-385.

Mutlu, Şamil, *Osmanlı Devleti'nde Misyoner Okulları*, Gökkuşbu, İstanbul, 2005.

Somel, Selçuk Akşin, *Osmanlı'da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908), İslamlaşma, Otokrasi ve Disiplin*, Osman Yener (Çev.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

Ek: Karamürsel Kazası'nın Çınarcık Köyü'nde inşa edilecek Rum mektebi hakkında Şûrâ-yı Devlet Ma'ârif ve Mâliye ve Nâfi'a Dâ'iresi'nin 23 Nisan 1911 tarihli mazbatası sureti

Karamürsel kazâsı muzâfâtından Çınarcık Gayr-i Müslim karyesinde müceddeden bir bâb mekteb inşâsına ruhsat i'tâsı hakkında Rum Patrikliğinden vukû' bulan istid'â üzerine icrâ kılınan tahkîkâtı hâvî İzmid Mutasarıflığından gönderilen tahrîrât ve melfûfâtının takdîmini mutazammın 'Adliye ve Mezâhib Nezâretinin 26 Şubat sene 326 târîhli ve sekiz yüz yetmiş üç numarolu tezkiresi Dîvân-ı Hümâyûn Kaleminin ol bâbdaki müzekkeresiyle Şûrâ-yı Devlete havâle buyurulmağla Ma'ârif ve Mâliye ve Nâfi'a Dâ'iresinde kırâ'at olundu Evrâk-ı mevcûdede zikr olunan mektebin Mehmed Kethüdâ vakfından olub bin guruş kıymet takdîr idilen bir 'arsa üzerine yigirmi arşun tûl ve on arşun 'arz ve dokuz arşun irtifâ'ında zemîn katı kârgîr ve üst katı ahşab olarak inşâ ve sarfı iktizâ iden on beş bin guruşun karye ahâlisi tarafından i'âneten tesviye ve ifâ olunacağı ve mekteb inşâsı istenilen mahalle dâhilinde Rum Patrikhânesine mensûb zükûr ve inâs yedi yüz on altı nüfûs mevcûd olub mârû'z-zikr mektebin inşâsında hâlen ve mahallen mahzûr olmadığı gösterilmiştir İcâbı lede'l-müzâkere Dîvân-ı Hümâyûn Kaleminin müzekkeresinde dahi gösterildiği vechle Mehmet Kethüdâ vakfından olan mezkûr mekteb 'arsası için kıymeti nisbetinde karar-ı mahsûsuna tevfiikan icâb iden icâre-i zemîn tahsîs olunmak ve hitâm-ı inşâsıyla küşâdında ma'ârif-i 'umûmiye nizâmnâmesinin yüz yigirmi dokuzuncu maddesiyle Rum Patrikhânesi hakkında ittihâz buyurulan mukarrerât-ı âhîre ahkâmına ri'âyet kılınmak üzere mezkûr mektebin inşâsına bi'l-istîzân irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî şeref-sudûr buyurulduğu takdîrde kuyûd-ı lâzime ve mu'tâdenin derciyle ruhsatı hâvî emr-i 'âlî isdârı husûsunun Dîvân-ı Hümâyûna havâlesi ve 'Adliye ve Mezâhib ve Ma'ârif ve Evkâf Nezâretlerine de ma'lûmât i'tâsı tezekkür kılındı

BOA. ŞD. MRF. NF. ML. 1611/6, Hüdavendigâr 5/478, 23 Nisan 1911/23 R 1329, lef 1.